

Asia: VN/16819/2024

Lausuntopyyntö hallituksen esitysluonnoksesta eduskunnalle kansaneläkelain, Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuksista annetun lain sekä eräiden muiden etuuslakien muuttamisesta

Lausunnonantajan lausunto

Pyydämme ystävällisesti ottamaan kantaa ehdotuksiin sekä tarvittaessa tuomaan esiin myös perustelut näkemyksillenne.

Voitte halutessanne tuoda esiin myös sellaista keskeistä tietoa, joka näkemyksenne mukaan vaikuttaa esityksen vaikutusten arviointiin.

-

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Mielenterveyden keskusliitto kiittää mahdollisuudesta lausua asiassa.

Hallituksen esityksen mukaan kansaneläkkeen, takuueläkkeen, sairauspäivärahan sekä Kansaneläkelaitoksen kuntoutusrahaetuksien alaikäraja nostettaisiin 16 vuodesta 18 vuoteen. Sen lisäksi ehdotetaan muun muassa, että vammaistukea jatkossa maksettaisiin alle 18-vuotiaalle lapsen vammaistukena sekä 18 vuotta täyttäneelle aikuisen vammaistukena. Eläkettä saavan hoitotuen alaikäraja nostettaisiin vastaavasti 18 vuoteen.

Hallituksen esityksessä (s. 41) kerrotaan, että vuoden 2027 alusta, kun vammaisuuksien ikäraja muuttuu, alaikäisillä henkilöillä ei olisi enää mahdollisuutta saada 16 vuotta täyttäneen vammaistukea tai eläkettä saavan hoitotukea. Sen sijaan henkilöllä voisi olla oikeus lapsen vammaistukeen. Esityksessä arvioidaan, että lähes kaikilla niillä, keillä olisi ollut oikeus 16 vuotta täyttäneen vammaistukeen, olisi oikeus lapsen vammaistukeen samalla tasolla kuin 16 vuotta täyttäneen vammaistuen piirissä olisi ollut. Lisäksi arvion mukaan lähes kaikilla niillä, keillä olisi ollut oikeus eläkettä saavan hoitotukeen, olisi jatkossa oikeus lapsen vammaistukeen ja mahdollisesti tasoa ylempänä kuin hoitotuen piirissä olisi ollut. Vammaisuuksia koskeva ikärajamuutos vaikuttaa perustellulta. Tämä muutos selkeyttäisi etuusjärjestelmää sekä 16–17-vuotiaan nuoren asemaa alaikäisenä lapsena.

Sairauspäivärahan, työkyvyttömyyseläkkeen sekä nuoren kuntoutusrahan saajissa korostuvat sairauspääryhmänä mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöt. Kuntoutus on ensisijainen vaihtoehto työkyvyttömyyseläkkeeseen nähden, joten on kannatettavaa, että nuorten alaikäisten kohdalla mietitään ensisijaisesti muita vaihtoehtoja kuin työkyvyttömyyseläkettä. Kuntoutukseen panostamista tukee mm. Kelan seurantatutkimus (Lähde: <https://tietotarjotin.fi/tutkimusblogi/721980/nuoren-kuntoutusrahalta-siirrytaan-aiempaa-harvemmin-tyokyvyttömyyseläkkeelle>) jonka mukaan nuoren kuntoutusrahalta siirrytään aiempaa harvemmin työkyvyttömyyseläkkeelle eli tällä on ollut positiivista merkitystä nuorten toimintakykyyn ja kokonaistilanteeseen.

Mielenterveyteen liittyvät haasteet voivat vaikuttaa heikentävästi nuoren toiminta-, opiskelu- ja työkykyyn, jonka vuoksi Kelan kuntoutusrahan alaikärajan nostaminen 16 ikävuodesta 18 ikävuoteen voi lisätä syrjäytymisriskiä ja väliinputoamista. Hallituksen esityksessä kerrotaan (s.15) että kuntoutusrahaa sai yhteensä 9 730 alle 18-vuotiasta vuoden 2023 aikana, joten tämä muutos koskettaisi lähes 10 000 nuorta.

Nuoren kuntoutusrahan saajista valtaosa eli 7 769 henkilöä sai etuutta sairauspääryhmään "Mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöt" kuuluvan sairauden perusteella. On arvioitu, että noin puolet aikuisiän mielenterveyshäiriöistä on alkanut jo ennen 14 vuoden ikää ja noin 75 prosenttia ennen 24 vuoden ikää. (Lähde: <https://thl.fi/aiheet/mielenterveys/mielenterveyshairiot/lasten-mielenterveys-ja-mielenterveyden-hairiot>) Tästä syystä nuoruusiässä on tärkeää panostaa mielenterveyspalveluiden saatavuuteen sekä tarkoituksenmukaiseen kuntoutukseen, johon myös toimeentulo kuntoutuksen ajalta kuuluu yhtenä oleellisena osatekijänä.

Tänä vuonna nuoren kuntoutusrahan ja ammatillisen kuntoutuksen aikaiseen kuntoutusrahan on tehty jo 13 %:n heikennys. Ei ole kannatettavaa, että tähän haavoittuvassa asemassa olevien nuorten toimeentuloon kuntoutuksen aikana tehdään lisää heikennyksiä. Kuntoutusrahan alaikärajan nostoon liittyen huomionarvoista on se, että Kelan seurantatutkimuksen (Lähde: <https://tietotarjotin.fi/tutkimusblogi/721980/nuoren-kuntoutusrahalta-siirrytaan-aiempaa-harvemmin-tyokyvyttömyyseläkkeelle>) mukaan nuoren kuntoutusrahalta siirrytään aiempaa harvemmin työkyvyttömyyseläkkeelle eli tällä on ollut positiivista merkitystä nuorten toimintakykyyn ja kokonaistilanteeseen.

Kuntoutusrahan hyötyjä ja hyviä tuloksia tuodaan esille myös hallituksen esityksessä. Esityksessä (s.35) kerrotaan, että erään tutkimuksen mukaan nuoren kuntoutusraha on toiminut tarkoitustaan vastaavalla tavalla ja pienentänyt erityisnuorten syrjäytymisriskiä. Nuoren kuntoutusraha on edistänyt nuorten toimintamahdollisuuksia, vähentänyt toimeentuloon liittyvää taloudellista stressiä ja saanut nuoria korottamaan tavoitetasoaan.

Hallituksen esityksessä (s.41) tuodaan esille, että kuntoutusrahaa koskevan muutoksen kohteena olevilla nuorilla on usein esimerkiksi toimintakykyä alentava sairaus, joka voi vaikuttaa opintojen etenemiseen ja opinnoista valmistumiseen esimerkiksi oppilaitoksen tukitoimista huolimatta. Lisäksi opintojen jälkeinen työllistyminen voi olla haastavampaa ja esimerkiksi mahdollisesti nostetun opintolainan takaisinmaksussa voi olla työllistymisen vuoksi normaalia enemmän haasteita. Lisäksi haluamme nostaa esille, että on hyvin todennäköistä, että tässä erityisen haavoittuvassa asemassa olevien nuorten kohdalla lisätienestien hankkiminen esimerkiksi kesätöillä tai osa-aikatöillä ei useinkaan ole realistista nuoren toimintakyky ja voimavarat huomioon ottaen.

Vaikutusten arviointiosiossa (s.47) tuodaan esille, että kuntoutuksen aikaisen toimeentulon on katsottu sitouttavan nuorta kuntoutumiseen ja vaikuttavan positiivisesti työelämään pääsemiseen. Jatkossa kun kuntoutusrahaan ei ole oikeutta 16–17-vuotiailla, arvioinnissa todetaan, että tällä voi olla vaikutusta kuntoutumiseen esimerkiksi siten, että nuori ei motivoitu kuntoutumaan ja opiskelemaan, jolloin työelämään pääseminen voi siirtyä myöhemmäksi tai estyä kokonaan erityisesti, jos nuorella ei ole mahdollisuutta saada opintotukea. Haluamme kiinnittää huomiota myös siihen, että opintotuki edellyttää tiettyä etenemistä opinnoissa, mikä lisää paineita, jos opiskelukyky on alentunut. Nuoren kuntoutusraha ja koulutus ammatillisena kuntoutuksena mahdollistaa opiskelun joustavammin terveydentilan huomioiden ilman samanlaista pelkoa etuuden katkeamisesta. Jos ei olisi enää mahdollista saada 16–17-vuotiaana kuntoutusrahaa, tämä voi vaikuttaa heikentävästi opintoihin.

Myös hallituksen esityksessä on tunnistettu näitä huolenaiheita. Esityksessä (s.47) todetaan, että riskinä on, että muutoksen jälkeen nuori jää ilman ammatillista koulutusta sekä riskinä on nuoren ennenaikainen työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyminen. Näissä tilanteissa vanhempien elatus- ja huoltovelvollisuus korostuisivat nuoren tukemisessa kuntoutumisen ja työelämään tähtäämisen osalta. Kun tarkastellaan esityksen yhteisvaikutuksia, on hyvä ottaa huomioon se, että tietyissä tilanteissa vanhemman tosiasialliset mahdollisuudet tukea nuoren kuntoutumista taloudellisesti ovat heikot. Nuoren tilanne saattaa edellyttää muuttamista toiselle paikkakunnalle opiskelemaan, josta löytyy soveltuva koulutus ja oppilaitos, jossa löytyy nuoren tarvitsema tuki, jolloin taloudellinen tuki on välttämätöntä.

Esityksessä (s.38) tuodaan esille, että sosiaali- ja terveysministeriö valmistelee hallitusten esitysten yhteisvaikutusten arviointia. Arviointi valmistuu syksyllä ja on käytettävissä hallituksen esityksiin sisältyvien vaikutusarviointien täydentäjänä. On valitettavaa, että yhteisvaikutusten arviointia ei ole käytettävissä jo lausuntokierroksella. Toivottavaa on, että yhteisvaikutusten arviointiin kiinnitetään erityistä huomiota ja otetaan myös huomioon lakimuutosten vaikutus nuorten mielenterveyteen ja hyvinvointiin.

Lausunnon laatijat:

Riikka Mettälä, sosiaaliturvan asiantuntija, Mielen terveyden keskusliitto

Reetta Syrjäkari, sosiaaliturvan asiantuntija, Mielen terveyden keskusliitto

Oskari Korhonen, juristi, Mielen terveyden keskusliitto

Mettälä Riikka
Mielen terveyden keskusliitto ry